

Г.Л. Барадзіна (Мінск, БДПУ)

ТРАДЫЦЫІ ЯПОНСКАГА ВЕРШАСКЛАДАННЯ Ў ТВОРЧАЙ СПАДЧЫНЕ МАКСІМА ТАНКА І ІНШЫХ ПАЭТАЎ

Традыцыйныя жанравыя формы японскай паэзіі танка і хоку з'явіліся на сваёй радзіме яшчэ ў IX і адпаведна XV стст. У Еўропу і Беларусь, у прыватнасці, яны прыйшлі і сталі папулярнымі толькі ў XX ст.

Танка – манастрафічны пяцірадкавы нерыфмаваны верш, у першым і трэцім вершарадах якога па пяць складоў, у астатніх – па сем. Галоўная думка верша сканцэнтравана, як правіла, у трох першых радках.

Хоку, або хайку – манастрафічны трохрадкавы верш, які структурна вылучыўся з танкі і з'яўляецца яе скарачанай формай. У першым і трэцім вершарадах хоку – пяць, у другім – сем складоў. Для абедзвюх жанравых формаў характэрна адсутнасць рыфмы і строгае захаванне колькасці складоў. Да таго ж надзвычайная сцісласць і лаканічнасць вершаў абумоўлівае дакладнасць, афарыстычнасць і паэтычную смісласць іх зместу.

Танка разам з іншымі цвёрдымі формамі вершаскладання была ўпершыню ўведзена ў беларускую паэзію Максімам Багдановічам. У 1915 г. ён стварыў нізку, у якой чатыры класічныя 31-складовыя танкі, захаваўшы ўсе прынцыпы іх пабудовы: Ах, як спявае / Сінявокая птушка / Ў муках кахання. / Сціхні, птушачка, сціхні, / Каб не тамілася я [2, с. 395].

Танка знаходзілася ў полі зроку не толькі нашага знакамітага класіка літаратуры. Неаб'якавымі былі да яе лёсу і паэты, якія жылі ў 20-я гг. XX ст. – у перыяд павышанай увагі да разнастайных жанравых формаў і актыўных эксперыментальных пошукаў у галіне зместу і адпаведнай яму формы. Прыкладна класічнай медытатыўнай танкі можна знайсці ў творчасці паэтаў-эмігрантаў Янкі Зола і Рыгора Крушыны.

Менавіта дзякуючы творчым пошукам Рыгора Крушыны ў беларускай паэзіі з'явіліся першыя хоку: Месяц, чужы ты, / Чый прыходзіць цвёрды крок? / Чалавек – твой госць [5, с. 37].

Але, хаця па фармальным прыкметах Крушынавы хоку адпавядаюць японскім канонам, па змесце яны не зусім класічныя. У адрозненне ад больш вольных еўрапейскіх варыянтаў, класічныя японскія хоку абавязкова будуць на суаднесенні чалавека (аўтара), яго ўнутранага свету, біяграфіі з прыродай; пры гэтым прырода павінна выразна суадносіцца з пэўнай парой года.

Тую ж тэндэнцыю пераадолення канонаў хоку назіраем і ў зборніку хоку беларускіх паэтаў «Круглы год», падрыхтаваным у 1986 і выдадзеным у 1996 г. Укладальнік зборніка Уладзімір Адамчык дае падрабязнае вызначэнне кананічных патрабаванняў да гэтай мініяцюрнай формы верша, сярод якіх і *Фуэкі-Рюко* – прынцып нязменнай зменлівасці, адзінства руху і спакою, хамелеоннасці, – і сам жа адзначае, спасылаючыся на змены ў

ладзе і якасці жыцця сучаснага чалавека, што новы час чакае «сваіх [новых] паэтаў і сваіх канонаў хоку» [4, с. 4].

Сярод хоку Андрэя Антонова, Уладзіміра Арлова, Адама Глобуса, Максіма Клімковіча, Уладзіміра Сіўчыкава, Уладзіміра Сцяпана, Міраслава Шайбака, Віктара Шніпа, змешчаных у кнізе «Круглы год», ёсць вершы, якія не зусім адпавядаюць японскім канонам па змесце: Мэтрапалітэн, / у чаканьні цягніка / разглядваю столь [4, с. 27].

У згаданым зборніку аўтары часам не прытрымліваюцца і класічнай 17-скаладавай будовы хоку, пра што сведчыць наступны 20-скаладовы верш Віктара Шніпа: Высокая трава. / Плыве па зялёнай вадзе / пажоўклае лісьце [4, с. 135].

Максім Танк, хоку якога таксама змешчаны ў зборніку «Круглы год», больш прытрымліваецца кананічнай формы: яго трохрадкоўі – гэта класічны ўзор дадзенай вершаванай формы. Тым не менш у паэта ёсць і 16- і 18-скаладовыя хоку. Часцей за іншых аўтараў Максім Танк уводзіць у гэты верш ролевага героя: Неразлучнымі / Толькі пакінуў нам Буда / Жыццё і Смерць [5, с. 99].

Сімвалічна, што Максім Танк, які не прызнаваў нарматыўнасці ў вершаскладанні і пасля «Санета» і «Антысанета» не карыстаўся цвёрдымі формамі верша, у апошнія гады жыцця раптам звярнуўся да хоку. Сваім учынкам майстар беларускай паэзіі прызнаў права на існаванне гэтай вершаванай формы ў нашым слоўным мастацтве, пацвердзіў свае пазітыўныя адносіны да эксперыментальных пошукаў. Нездарма, напэўна, пасля гэтага з'явілася легенда пра «сапраўднае» паходжанне псеўданіма Максіма Танка: не ад слова «танк» – стальная пачвара, – а менавіта ад «танкі» – арыгінальнай вершаванай формы, філасофскі пачатак і медытатыўнасць якой выявілі глыбокую сутнасць душы паэта [7].

Сучасныя паэты да нашых дзён працягваюць выяўляць цікавасць да танкі і хоку, перакладаюць іх на беларускую мову (перакладчы Басё Алеся Разанава, пераклады хоку і танкі Рыгора Барадуліна і інш.), створаюць класічныя мініяцюры (кніга танкі і хоку «Высакосны год» У. Сіўчыкава, «Сэнс» А. Арашонка і інш.) і арыгінальныя вершы, сэнсава або фармальна блізкія да японскіх (тульцкі А. Разанава, ясачкі Р. Барадуліна).

Увогуле, абедзве згаданыя японскія жанравыя вершаваныя формы вельмі папулярныя ў сучасных паэтаў. Здаецца, многія творцы лічаць за добры густ у зборніку вершаў мець хоць невялічкую нізку хоку альбо танкі. Бытуе нават некалькі іранічная назва аматараў японскага вершаскладання: «танкісты» і «хакеісты». Хоку пішуць А. Глобус, А. Спрычан, А. Антанян, М. Кандратаў, іншыя беларускія паэты ды паэткі; прыклады танкі знойдзем у Р. Барадуліна і многіх паслядоўнікаў захавання японскіх традыцый у мастацтве слова. Аднак, нягледзячы на ўсе варыяцыі і адыходжанні ад канонаў, ёсць у японскіх і беларускіх хоку і танка тое агульнае, што яднае іх і робіць такімі папулярнымі: гэта інтэлектуальнасць і асацыятыўнасць, медытатыўнасць і філасофічнасць паэтычнага мыслення, эстэтыка гармоніі. Прынцыпы паказу жыцця на ўлонні прыроды і ў атачэнні ўрбаністычнай рэчаіснасці, пошуку водгуку сваім пачуццям у навакольным свеце, бачанне характа свету ў малым, у драбніцах, на якіх грунтуецца творы Я. Купалы, Я. Коласа, К. Чорнага, Я. Брыля, знаходзяць адлюстраванне ў мініяцюрных вершах, якія, дзякуючы сваёй вытанчанай форме і завершанасці зместу, займаюць пачэснае месца ў сучаснай беларускай паэзіі і сведчаць пра высокую эстэтычную культуру слоўнага мастацтва Беларусі.

Літаратура

1. Арашонак, А. Сэнр'ю: сэнр'ю, танка, кароткая проза / А. Арашонак. – Мінск: І.П. Логвінаў, 2007. – 132 с.
2. Багдановіч, М. Поўны збор твораў / М. Багдановіч. – Мінск: Навука і тэхніка, 1992. – Т.1
3. Кандратаў, М.М. Вершы і зоркі / М.М. Кандратаў. – Мінск: Маст. літ., 2008. – 118 с.
4. Круглы год: зборнік хоку беларускіх паэтаў / уклад. У. Адамчык. – Мінск: Літаратура, 1996.
5. Крушына, Р. Сны і мары: вершы / Р. Крушына. – Нью-Ёрк – Мюнхэн, 1975. – С. 5 – 99.
6. Танк, М. Еггата: вершы, пераклады / М. Танк. – Мінск: Маст. літ., 1996. – 143 с.
7. Тычына, М. Збліжэньне Захаду і Усходу. (<http://arashonak.livejournal.com.39052.html>)
8. Рагойша, В.П. Паэтычны слоўнік / В.П. Рагойша. – Мінск: Бел. навука, 2004. – 576 с.
9. Спрынчан, А. Жывая: вершы / А. Спрынчан. – Мінск: Маст. літ., 2008. – 94 с.
10. Сучасная літаратура: каардынаты ідэйна-мастацкага пошуку / С.А. Андраюк і інш. – Мінск: Беларуская навука, 2008. – 283 с.

І.А. Бароўская (Гомель, ГДУ)

МАКСІМ ТАНК У СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ ПРАФЕСІЙНАЙ ПЕСЕННАЙ ЛІРЫЦЫ

Славуты Максім Танк працягвае векавую беларускую традыцыю, калі ўслед за Купалам, Коласам называе сябе і сваіх калег песнярамі, не ўпадваючы ў гэта найменне нейкага ацэннага пачатку, а паказваючы тым самым неперарывную сувязь з нацыянальнай песеннай гісторыяй як вызначальнай у развіцці беларускага мастацкага слова.

Танкаўская песня набывала адметнае гучанне ў поўнай адпаведнасці з ягонымі ідэаламі бурных і супярэчлівых часоў рэвалюцыі, класавога і сацыяльнага змагання, вайны. І кампазітары ўслухоўваліся ў схаваную музыку яго твораў, якую імкнуліся абудзіць для слухача даволі своеасаблівым чынам. Так, яны лічылі, што найбольш яскрава складаны Танкаўскі тэкст мажліва ўваасабліць у гераічнай песні, кантаце, араторыі, а многім творам неабходна надаць не сольнас, а харавое гучанне. Найбольш вядомыя песні паэта гераічнага і патрыятычнага гучання, што заўважаецца нават па загалюках твораў: «Калісьці бура на Крэпатах» (А. Багатырова), «Два арлы» (Г. Вагнера), «Казак гнаў каня» (В. Шэбаліна) і інш. Сапраўды, падчас надзвычай адметную будову танкаўскіх вершаў вельмі цяжка ўваасабліць у звыклым музычным ладзе масавай песні, як і яе незвычайную сімваліку, гіпербалізацыю. Ці не таму існуюць і пэўныя праблемы з ідэнтыфікацыяй той з'явы, якая носіць паэтычнае найменне «танкаўская песня»? Бо даволі часта кампазітары загалюкі твораў, або нават перакладалі на іншыя мовы, часцей за ўсё на рускую: Э. Манвелян «Анна – любовь моя», Г. Юдзін «Обелиск в Витебске», В. Шэбалін народнага песняра можна вылучыць некалькі яскравых песенных груп і, у першую чаргу,

У выключна народнай традыцыі пабудавана песня «Казак гнаў каня» (В. Шэбаліна), дзе смерць героя даслоўна нагадвае падобныя трагедыі са шматлікіх народных твораў пра гібель адважнага хлопца ў барацьбе з ворагам. Аб гэтым сведчаць і традыцыйныя для паэтыкі народнай песні сталыя эпітэты (*куляю злой, гадзінай ліхой, востры клінок, пальні*